

Ministerie van Binnenlandse Zaken en
Koninkrijksrelaties

> Retouradres Postbus 20011 2500 EA Den Haag

De Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

**Directie Democratie en
Bestuur**

Turfmarkt 147
Den Haag
Postbus 20011
2500 EA Den Haag
www.rijksoverheid.nl

Kenmerk
2021-0000120353

Uw kenmerk
2021Z03921

Datum 8 maart 2021
Betreft Beantwoording Kamervragen 2021Z03921

Hierbij bied ik u de antwoorden aan op de schriftelijke vragen van het lid Baudet (Fvd) over het verloop van het verkiezingsproces inzake de komende Tweede Kamerverkiezing (ingezonden 26 februari 2021).

De minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties,

drs. K.H. Ollongren

2021Z03921

Vragen van het lid Baudet (FvD) aan de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties over het verloop van het verkiezingsproces inzake de komende Tweede Kamerverkiezing (ingezonden 26 februari 2021)

Vraag 1

Welke risico's op fraude bij de komende Tweede Kamerverkiezing ziet u? Welke maatregelen heeft u getroffen om te waarborgen dat deze risico's zich niet voor zullen doen?

Antwoord vraag 1

Sinds 2007 hanteert het kabinet acht waarborgen waaraan het verkiezingsproces moet voldoen. Deze waarborgen zijn in dat jaar geformuleerd door de Adviescommissie inrichting verkiezingsproces (commissie-Korthals Altes)¹, en het kabinet heeft die overgenomen². Deze waarborgen zijn: transparantie, controleerbaarheid, integriteit, kiesgerechtigheid, stemvrijheid, stemgeheim, uniciteit en toegankelijkheid. Telkens als er veranderingen worden doorgevoerd in het verkiezingsproces, wordt opnieuw een afweging tussen de waarborgen gemaakt, zoals ook door de Adviescommissie is geadviseerd. Ook bij de totstandkoming van de Tijdelijke wet verkiezingen covid-19 is dat gebeurd; zie de memories van toelichting bij de wetsvoorstellen die hebben geleid tot de wet zoals die nu luidt³. In de wet zijn diverse keuzes gemaakt die risico's kunnen meebrengen voor bepaalde waarborgen. In de toelichting is beargumenteerd waarom de regering die risico's, in het belang van andere waarborgen (met name de waarborg toegankelijkheid), tijdelijk, gedurende de werking van de Tijdelijke wet, aanvaardbaar acht. Een voorbeeld daarvan is de uitbreiding van het maximumaantal volmachten dat een kiezer mag aannemen, van twee naar drie. Die uitbreiding brengt een verhoging mee van het risico op ronselen van volmachten (met een risico op schending van de waarborg integriteit), maar de regering acht de kans groot dat bij de komende verkiezing de behoefte aan het geven van een volmacht vanwege de coronamaatregelen hoger zal zijn dan normaal, en heeft het daarom, gelet op het belang van de waarborg toegankelijkheid, van belang geacht om tijdelijk tegemoet te komen aan die grotere behoefte⁴.

Verder wijs ik op de waarborgen controleerbaarheid en transparantie. De zitting van alle (brief)stembureaus (zowel de stemming als de eventuele vooropening en de telling) is toegankelijk voor iedereen die dat wil (uiteraard met inachtneming van de coronamaatregelen), en iedereen kan tijdens deze zittingen bezwaren inbrengen. De zittingen van de hoofdstembureaus en het centraal stembureau worden digitaal uitgezonden, zodat ook voor deze zittingen de controleerbaarheid en transparantie zijn gewaarborgd. Na afloop worden de processen-verbaal van alle zittingen gepubliceerd op het internet. Zo is voor iedereen die dat wil na te gaan hoe de uitslag van de verkiezing tot stand komt.

¹ Kamerstukken II 2007/08, 31200-VII, nr. 5.

² Kamerstukken II 2007/08, 31200-VII, nr. 26.

³ Kamerstukken II 2020/21, 35590, nr. 3; Kamerstukken II 2020/21, 35654, nr. 3.

⁴ Kamerstukken II 2020/21, 35590, nr. 3, p. 17.

Vraag 2

Waar worden de uitgebrachte briefstemmen bewaard tussen het moment dat zij per post zijn ontvangen en het moment dat de stemmen worden geteld? Wie hebben toegang tot deze locatie? Hoe wordt deze locatie beveiligd?

Antwoord vraag 2

De Tijdelijke wet verkiezingen covid-19 en de Tijdelijke regeling verkiezingen covid-19 (Stcrt. 2021, 4502) stellen regels over het vervoer en de opslag van de briefstembescheiden (zie met name [paragraaf 2b van de Tijdelijke regeling verkiezingen covid-19](#)). De opslag vindt plaats in:

- a. een inbraakvertragende en brandwerende voorziening, waaronder in elk geval wordt begrepen een gesloten inbraakwerende waardekast of kluis;
- b. een ruimte, uitgerust met een inbraakalarmeringssysteem dat in verbinding staat met een door de rijksoverheid toegelaten alarmcentrale; of
- c. een ruimte die onder permanente fysieke (24-uurs) bewaking staat.

Het ministerie van BZK heeft ten behoeve van de gemeenten in een digitale toolkit een aantal factsheets geplaatst, waaronder ook de [Factsheet hoe ontvangt de gemeente de briefstemmen? | Publicatie | Rijksoverheid.nl](#). Daarin staat een overzicht van de regels die gelden voor het vervoer en de opslag van briefstembescheiden op basis van de Tijdelijke regeling.

Vraag 3

Waarom heeft u ervoor gekozen dat briefstemmen waarbij de verplichte handtekening ontbreekt, toch worden meegeteld? Erkent u dat het tolereren van het ontbreken van een handtekening het risico op fraude vergroot? Verwacht u dat een dermate groot deel van de 70-plussers niet in staat is om een handtekening te zetten, dat deze werkwijze het vergrote risico op fraude rechtvaardigt?

Antwoord vraag 3

De kiezer wordt gevraagd de stempluspas te ondertekenen, waarmee hij verklaart dat hij het briefstembiljet persoonlijk heeft ingevuld. Ik ga ervan uit dat verreweg de meeste kiezers de handtekening zullen zetten. Maar de wetgever heeft geoordeeld dat het te ver gaat om te regelen dat het ontbreken van een handtekening moet leiden tot het niet meetellen van de briefstem, inderdaad omdat sommige kiezers niet in staat zijn om zelf een handtekening te zetten⁵. Dit onderwerp is overigens ook uitvoerig besproken tijdens het plenaire debat over de Tijdelijke wet verkiezingen covid-19 in de Eerste Kamer⁶. Het mogelijke risico op fraude dat hierdoor ontstaat, is naar mijn mening beperkt (zie het antwoord op vraag 4).

Ik zal bij de evaluatie van de verkiezing bezien in welke mate het is voorgekomen dat er geen handtekening is gezet op de stempluspas⁷.

⁵ Kamerstukken II 2020/21, 35654, nr. 3, p. 8.

⁶ Handelingen Eerste Kamer, 26 januari 2021, nr. 21, item 8.

⁷ Zie ook: Handelingen Eerste Kamer, 26 januari 2021, nr. 21, item 8, p. 14.

Vraag 4

Hoe voorkomt u dat personen substantiële hoeveelheden briefstemmen zonder handtekening (die conform uw beleid wel worden meegeteld) op frauduleuze wijze bij de geldig uitgebrachte briefstemmen voegen?

Antwoord vraag 4

Dat het ontbreken van een handtekening er niet toe leidt dat de briefstem niet meetelt, is niet alleen mijn beleid, maar is geregeld in de (door beide Kamers vrijwel unaniem aangenomen) Tijdelijke wet verkiezingen covid-19. Anders dan de vragensteller lijkt te veronderstellen, is het de stempluspas die moet worden ondertekend, en niet het briefstembiljet. Er is dus geen risico dat briefstembiljetten *zonder* handtekening worden gevoegd bij briefstembiljetten *met* handtekening. Een briefstembiljet telt uitsluitend mee als de kiezer ook een geldige stempluspas in de retourenveloppe doet. Per stempluspas kan maximaal één stem worden uitgebracht. Als het aantal briefstembiljetten in een retourenvelop niet overeenkomt met het aantal stempluspassen, wordt de envelop terzijde gelegd door het briefstembureau (artikel 11h, tweede lid, Tijdelijke wet verkiezingen covid-19). Deze stembiljetten tellen dan dus niet mee. Degene die substantiële fraude zou willen plegen met niet-ondertekende stempluspassen, zou dus grote hoeveelheden stempluspassen en briefstembiljetten (die separaat van de stempluspassen naar het adres van de kiesgerechtigden worden verstuurd) moeten onderscheppen, en vervolgens daarmee moeten proberen te stemmen. Het risico daarop bestaat, maar is naar mijn mening beperkt. Als iemand grote hoeveelheden stempluspassen onderschept, zal zeker een deel van de kiezers voor wie deze passen bestemd waren, ontdekken dat zij geen stempluspas hebben ontvangen. Zij kunnen bij de gemeente een vervangende stempluspas aanvragen, als gevolg waarvan de oorspronkelijke stempluspas ongeldig wordt verklaard (het nummer daarvan wordt opgenomen in het door het briefstembureau te raadplegen register van ongeldige stempluspassen).

Ik wijs er verder op dat misbruik van de stempluspas, zoals iemand die zich uitgeeft voor een andere kiezer, strafbaar is (zie artikel 128 van het Wetboek van Strafrecht). Dat staat ook uitdrukkelijk vermeld op de stempluspas.

Vraag 5

Welke risico's ziet u in de nieuwe mogelijkheid dat uitgebrachte stemmen op een andere locatie dan in het stembureau geteld worden (indien het stembureau niet groot genoeg is om tijdens het tellen 1,5 meter afstand te houden)? Hoe worden de stemmen naar de andere locatie vervoerd en beveiligd? Worden de kiezers die toezicht willen houden op het tellen van de stemmen, in de gelegenheid gesteld om zich naar de andere locatie te verplaatsen en daar toe te zien op het proces.

Antwoord vraag 5

Er zijn risico's verbonden aan het vervoer van de stembescheiden naar een andere locatie, zoals ook toegelicht in de memorie van toelichting bij de Tijdelijke wet⁸. De regelgeving bevat maatregelen die beogen die risico's te minimaliseren. Zo moeten de leden van het stembureau de stembus afsluiten en verzegelen, en

⁸ Kamerstukken II 2020/21, 35590, nr. 3, p. 10.

moeten zij de sleutel van de stembus, samen met het proces-verbaal van het stembureau, in een enveloppe bewaren, die eveneens moet worden afgesloten en verzegeld. De stembus enerzijds en de enveloppe anderzijds moeten separaat worden vervoerd. De burgemeester is ervoor verantwoordelijk dat de stembus onder toezicht staat gedurende het vervoer. Dat houdt in dat er steeds twee personen per vervoermiddel betrokken zijn bij het vervoer, zodat de stembus niet onbeheerd wordt achtergelaten en altijd onder toezicht staat, ook als de ophaaldienst eventueel stembussen ophaalt bij andere stemlokalen. Ook het (separate) vervoer van de verzegelde pakken en de enveloppe vindt plaats door twee personen⁹. Verder tekenen de leden van het stembureau, voorafgaand aan het vervoer van de stembescheiden, een verklaring van authenticiteit. Deze verklaring maakt deel uit van het proces-verbaal en is een veiligheidsmaatregel. Door de ondertekende verklaring heeft het stembureau, wanneer het op een andere locatie de stemopneming vervolgt, een mogelijkheid om vast te stellen dat het proces-verbaal dat uit de verzegelde enveloppe wordt gehaald identiek is aan het proces-verbaal dat in de enveloppe is gestopt.

Het tellen van de stemmen is een openbare aangelegenheid. Iedere belangstellende heeft de bevoegdheid om de telling waar te nemen, uiteraard met inachtneming van de coronamaatregelen. Bij de ingang van de tellocatie staat iemand die moet bewaken dat het binnen niet te druk wordt. Als er binnen zoveel belangstellenden zijn dat er, gelet op de coronamaatregelen, niemand meer bij kan, moet deze persoon eventuele nieuwe belangstellenden vragen om even buiten te wachten totdat er binnen weer ruimte is.

Vraag 6

Waarom is de mogelijkheid gecreëerd dat het tellen van de stemmen geschorst kan worden indien de tellers 'vermoeid dreigen te raken'? Waarom verwacht u dat tellers eerder vermoeid raken tijdens de komende verkiezingen, dan bij alle vorige verkiezingen?

Antwoord vraag 6

Het tellen van de stemmen kan lang duren, niet zelden tot na middernacht. Verwacht mag worden dat dit zich bij de komende verkiezing in sterkere mate zal voordoen dan bij andere verkiezingen. In de eerste plaats is er bij een Tweede Kamerverkiezing doorgaans een hoge opkomst, zodat er meer stembiljetten zijn te tellen dan bij andere verkiezingen. Die hoge opkomst kan ook tot gevolg hebben dat er om 21.00 uur, als de stemming sluit, nog een rij kiezers staat die willen stemmen. Uit de wet volgt dat alle kiezers die om 21.00 uur in de rij staan, nog moeten kunnen stemmen. Het kan daardoor na 21.00 uur nog even duren voordat kan worden begonnen met tellen. In de tweede plaats doen aan de komende verkiezing meer partijen mee dan in decennia is voorgekomen, met als gevolg zeer grote en moeilijk te hanteren stembiljetten, wat het tellen bemoeilijkt. In de derde plaats is, zoals de vragensteller zelf in vraag 5 ook opmerkt, de mogelijkheid gecreëerd om de stemmen op een andere locatie te tellen, namelijk als de stemlocatie gelet op het houden van een veilige afstand tussen tellers te

⁹ Zie artikel 19 en artikel 21 van de Tijdelijke wet verkiezingen covid-19 en paragraaf 4 van de Tijdelijke regeling verkiezingen covid-19.

klein is om te tellen. Het vervoer van de stembescheiden naar de tellocatie zal de nodige tijd in beslag nemen, vóórdat kan worden begonnen met tellen.

Het is om die redenen dat in de Tijdelijke wet verkiezingen covid-19 de mogelijkheid is gecreëerd om het tellen van de stemmen te schorsen, namelijk als de tellers zodanig vermoeid dreigen te raken dat van een zorgvuldige telling redelijkerwijs geen sprake meer kan zijn. De voorzitter van een stembureau kan uitsluitend schorsen in afstemming met de burgemeester, en uitsluitend nadat eerst ten minste een uitslag op lijstniveau is vastgesteld, waarvan de resultaten moeten worden ingevuld op het proces-verbaal.

Vraag 7

Waar worden de stemmen bewaard, indien tijdens het tellen wordt besloten om het tellen te schorsen? Erkent u dat het de transparantie niet ten goede komt, indien het tellen geschorst wordt en de stemmen elders bewaard worden totdat het tellen weer wordt hervat?

Antwoord vraag 7

Het is bij de komende Tweede Kamerverkiezing onvermijdelijk dat de telling niet steeds kan worden afgerond op dezelfde dag en/of op dezelfde locatie als waarop de stemmen zijn uitgebracht. Dat geldt niet alleen in het geval de telling wordt geschorst vanwege vermoeidheid van de tellers, maar bijvoorbeeld ook voor de vervroegd uitgebrachte stemmen (per brief of in het stemlokaal op 15 en 16 maart), die op 17 maart worden geteld. De regelgeving schrijft maatregelen voor die beogen om de risico's die gepaard gaan met het vervoer en de opslag van de stembescheiden, te minimaliseren.

Na het sluiten van de stembussen op 17 maart telt elk (brief)stembureau ten minste voor iedere lijst het gezamenlijke aantal op de kandidaten uitgebrachte stemmen. Er is dus net als bij elke verkiezing in de avond van of nacht volgend op 17 maart ten minste een voorlopige uitslag bekend op lijstniveau. De mogelijkheid tot schorsing van de stemopneming is wettelijk geregeld om te voorkomen dat door vermoeidheid fouten worden gemaakt bij de telling. Een betrouwbare en juiste uitslag staat voorop, waarbij geldt dat de gehele stemopneming toegankelijk en transparant is voor kiezers.

Als de telling vanwege vermoeidheid van de stembureauleden moet worden geschorst, moet het stembureau de lijstgewijs gerangschikte stembiljetten weer in de stembus stoppen, en de stembus afsluiten en verzegelen. Zij tekenen de verklaring van authenticiteit (zie het antwoord op vraag 5), en stoppen het proces-verbaal, samen met de sleutel van de stembus, in een enveloppe, die eveneens wordt verzegeld (artikel 17f van de Tijdelijke wet verkiezingen covid-19). De burgemeester draagt er zorg voor dat de stembus en de verzegelde enveloppe gescheiden van elkaar worden vervoerd en, tot het moment dat de telling wordt hervat, gescheiden van elkaar worden opgeslagen (zie artikel 11b van de Tijdelijke regeling verkiezingen covid-19) in:

- a. een inbraakvertragende en brandwerende voorziening, waaronder in elk geval wordt begrepen een gesloten inbraakwerende waardekast of kluis;
- b. een ruimte, uitgerust met een inbraakalarmeringssysteem dat in verbinding staat met een door de rijksoverheid toegelaten alarmcentrale; of
- c. een ruimte die onder permanente fysieke (24-uurs) bewaking staat.

De burgemeester bepaalt waar en wanneer de telling wordt hervat, en maakt dit op algemeen toegankelijke wijze bekend (artikel 17e, derde lid, van de Tijdelijke wet verkiezingen covid-19).

Vraag 8

Hoe worden de betrokkenen bij het verkiezingsproces gescreend? Wordt van alle tellers, alsmede van degenen die toegang hebben tot de stemmen die buiten het zicht van de kiezers bewaard worden, een verklaring omtrent het gedrag gevraagd? Zo nee, waarom niet?

Antwoord vraag 8

Personen die bij rechterlijke uitspraak uit het kiesrecht zijn ontzet, kunnen niet fungeren als stembureaulid of teller (zie artikel E 4, tweede lid, aanhef en onder a, van de Kieswet). Voor het overige zijn er geen wettelijke regels over het screenen van de genoemde betrokkenen, en is evenmin een verklaring omtrent het gedrag voorgeschreven. Er is tot op heden geen aanleiding gevonden om daarover wél nadere regels te stellen, mede gelet op het belang dat het stembureaulidmaatschap (een vrijwilligersfunctie) toegankelijk is voor iedere kiesgerechtigde.

Vraag 9

Kunnen kiezers die om hen moverende redenen weigeren een mondneusmasker te dragen - en het risico op een boete voor lief nemen - geweigerd worden als zij het stemlokaal willen betreden om hun stem uit te brengen?

Antwoord vraag 9

Kiezers moeten in het stemlokaal een mondkapje dragen (artikel 5, eerste lid, onder a, van de Tijdelijke regeling verkiezingen covid-19). Er geldt krachtens het derde lid een uitzondering voor:

- a. personen die vanwege een beperking of een ziekte geen mondkapje kunnen dragen;
- b. begeleiders van personen met een verstandelijke beperking, voor zover deze personen van het door begeleiders dragen van een mondkapje ernstig ontreugd raken, en voor personen die spreken met iemand die vanwege een auditieve beperking moet kunnen spraakafzien; en
- c. personen aan wie gevraagd wordt krachtens een wettelijke bepaling hun mondkapje af te zetten om zich te identificeren op het moment waarop het stembureaulid dat is belast met de toelating van de kiezer tot de stemming, daarom vraagt.

Als een kiezer om andere redenen weigert een mondkapje te dragen, kan de toegang tot het stemlokaal worden geweigerd (artikel 9, zesde lid, Tijdelijke wet verkiezingen covid-19). Het niet dragen van een mondkapje in het stemlokaal is niet strafbaar.

Vraag 10

Wilt u deze vragen afzonderlijk van elkaar en uiterlijk op 5 maart 2021 beantwoorden?

Antwoord vraag 10

**Directie Democratie en
Bestuur**

Kenmerk

2021-0000120353

Ik heb de vragen zo snel als mogelijk beantwoord.